

Δ. ΘΕΜΕΛΗΣ

Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ

(ΕΠΑΙΝΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ ΤΟΥ ΣΕ ΕΠΙΤΙΜΟ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΤΟΥ Α.Π.Θ.)

Αισθάνομαι ιδιαίτερη χαρά και τιμή, που, στο πλαίσιο της σημερινής τελετής και του καθιερωμένου επαίνου, μου δίνεται η ευκαιρία να μιλήσω για τον τιμώμενο, καταξιωμένο διεθνώς Έλληνα συνθέτη Μίκη Θεοδωράκη. Όλοι μας – και ιδιαίτερα η γενιά μας –βιώσαμε τους ήχους των τραγουδιών του και παρακολουθήσαμε λίγο πολύ την πλούσια δημιουργική πορεία του συνθέτη και ανθρώπου Μίκη Θεοδωράκη, η οποία κάλυψε ολόκληρο το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα- και που βέβαια συνεχίζεται- αφήνοντας στο πέρασμα της ανεξίτηλα ίχνη. Αν και είναι πολύ δύσκολο, σχεδόν αδύνατο, η πλούσια αυτή δημιουργική του πορεία και η μουσική του προσωπικότητα να παρουσιασθούν ολοκληρωμένα στα διαθέσιμα στενά χρονικά όρια της σημερινής τελετής, θα προσπαθήσω να σκιαγραφήσω όσο γίνεται πληρέστερα το δημιουργικό γίνεσθαι του τιμωμένου.¹

Γιος του Γεωργίου Θεοδωράκη από το Γαλατά της Κρήτης και της Ασπασίας Πουλάκη από τον Τσεσμέ της Σμύρνης, ο Μίκης Θεοδωράκης γεννήθηκε στις 29 Ιουνίου 1925 στη Χίο, όπου είχαν εγκατασταθεί οι γονείς του ύστερα από την Μικρασιατική καταστροφή. Λόγω μεταθέσεων του πατέρα του, ανωτέρου δημοσίου υπαλλήλου, από το 1925 μέχρι την οριστική του εγκατάσταση στην Αθήνα το 1943, έζησε διαδοχικά σε διάφορες πόλεις της νότιας Ελλάδας, όπως : Μυτιλήνη (1925-28), Σύρο και Αθήνα (1929), Γιάννενα (1930-32), Αργοστόλι (1933-36), Πάτρα 1937-38), Πύργο (1938-39) και Τρίπολη(1939-43).

Όλες αυτές οι μετακινήσεις στην ελληνική επαρχία όπως ήταν φυσικό επηρέασαν την ψυχοσύνθεση του νεαρού Θεοδωράκη εμπλουτίζοντας την με αντίστοιχες εμπειρίες. Όμως ιδιαίτερα καθοριστικά για την μετέπειτα εξέλιξη του ήταν τα ερεθίσματα που

¹ Γι' αυτόν που ενδιαφέρεται να γνωρίσει περισσότερα για τη ζωή και το έργο του τιμωμένου παραπέμπω στην πεντάτομη αυτοβιογραφία του (Οι Δρόμοι του Αρχαγγέλου, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1986-1995), όπου ο συνθέτης με άμεσο και ιδιαίτερα γλαφυρό τρόπο, θα έλεγα λογοτεχνικό, περιγράφει με όλες τις λεπτομέρειες τη ζωή και το δημιουργικό του έργο.

δέχθηκε στην παιδική του ηλικία στο ζεστό οικογενειακό περιβάλλον της μητέρας του στη Χίο.

Ο Θεοδωράκης ανήκει σε μια σειρά σπουδαίων Ελλήνων συνθετών, που, από τις αρχές ακόμα του 20ου αιώνα αρχίζουν να ξεπροβάλουν από αυτό το ανατολικό άκρο του Ελληνισμού: όπως, ο πρωτεργάτης της Εθνικής μας Σχολής Μουσικής Μανώλης Καλομοίρης και ο Γιάννης Κωσταντινίδης, που γεννήθηκαν στη Σμύρνη, ο Πέτρος Πετρίδης κ.α. Το γεγονός αυτό αποκτά ιδιαίτερη μουσικοϊστορική σημασία, λαμβάνοντας κανείς υπόψη, ότι το πρώτο ξεκίνημα της λόγιας νεοελληνικής μουσικής πραγματοποιείται ένα αιώνα πριν- δηλαδή τον 19^ο αιώνα ,απ' τις αρχές του ακόμα- στο δυτικότερο γεωγραφικό άκρο του Ελληνισμού, στα Επτάνησα, που δεν γνώρισαν τουρκοκρατία και είχαν στενή πολιτιστική επικοινωνία με την Ιταλία, με αποτέλεσμα η νεοελληνική μουσική δημιουργία αυτής της εποχής να είναι προσανατολισμένη προς την ιταλική μουσική του 19ου αιώνα και ιδιαίτερα την ιταλική όπερα, ενώ συνθέτες, όπως ο Καλομοίρης, ο Θεοδωράκης κ.α. που συνδέονται με τον ανατολικό γεωγραφικό άξονα του ελληνισμού χαρακτηρίζονται από μια έντονη ανάγκη συνειδητής προσέγγισης και αξιοποίησης στο επίπεδο της έντεχνης μουσικής δημιουργίας ,της ελληνικής μουσικής παράδοσης-αρχαίας , βυζαντινής και δημοτικής-, ο καθένας βέβαια με μια δική του προσωπική αντίληψη, μ' έναν δικό του διαφορετικό τρόπο. Βέβαια ο Μίκης Θεοδωράκης έχει ρίζες καταγωγής τόσο στην Ιωνία, όσο και στην Κρήτη. Μάλιστα ο πρόγονος των Θεοδωράκηδων στην Κρήτη, ο Θεοδωρομανόλης, υπήρξε ξακουστός λυράρης στην μαγαλόνησο.

Η ενασχόληση του τιμωμένου με τη μουσική αρχίζει το 1937 στην Πάτρα, όπου, όπως αναφέρθηκε, είχε μετατεθεί ο πατέρας του. Εκεί, ο ήδη δωδεκάχρονος Μίκης συμμετέχει στη χορωδία του Γυμνασίου σπουδάζοντας παράλληλα βιολί και θεωρητικά στο Ωδείο. Τα έργα που θα ακούσει για πρώτη φορά από τη χορωδία του Γυμνασίου είναι κυρίως συνθέσεις του Καλομοίρη, των κλασικών της Βιέννης Χάυντν, Μότσαρτ και Μπετόβεν, του Βέρντι κ. α . Στην αυτοβιογραφία του(I, σ. 78) σημειώνει σχετικά : »Δίκαια λοιπόν νομίζω, ότι θεωρώ την Πάτρα σαν την πόλη της μεγάλης στροφής στη ζωή μου, γιατί από κει και πέρα θα έμεινα πιστός στην επιλογή μου για τη μουσική»

Την ίδια αυτή εποχή συνειδητοποιεί την ανάγκη να συνθέσει και ο ίδιος μουσική γράφοντας στο πεντάγραμμο τις πρώτες του μελωδίες. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά περιγράφει ο ίδιος αυτή την πρωτόγνωρη γι' αυτόν, εκείνη την εποχή, δημιουργική ανάγκη: « ...Μια ανάγκη και μια απόλαυση που δεν μπορούσα να τις εξηγήσω. Γράφω κι' εγώ τις δικές μου νότες, για να βγούν οι δικοί μου ήχοι. Δημιουργώ από το τίποτα ένα μικρό κόσμο από ήχους. Αυτό με συνάρπαζε.»(I, σ. 79).

Το 1939 συνεχίζει τις ωδειακές του σπουδές στον Πύργο, που ήταν ο επόμενος σταθμός της οικογένειάς του και έρχεται για πρώτη φορά σε επαφή με την ποίηση του Σολωμού και του Παλαμά και άλλων Νεοελλήνων ποιητών και τους μελοποιοί. Τον επόμενο χρόνο, το καλοκαίρι του 1940, ακολουθεί η εγκατάσταση της οικογένειάς του στην Τρίπολη. Είναι μια περίοδος μεταφυσικών του αναζητήσεων και μελέτης, πέρα από το χώρο της μουσικής. Διαβάζει Πλάτωνα και Γερμανούς φιλόσοφους, καθώς επίσης τους αρχαίους Έλληνες τραγικούς συγγραφείς και την Παλαιά Διαθήκη κάνοντας σκέψεις για τον σύμπαντα κόσμο και την σχέση του ανθρώπου με αυτόν. Ασχολείται εντατικά με νεοελληνική ποίηση ανακαλύπτοντας μεταξύ άλλων τον Γιάννη Ρίσο και την Εαρινή του Συμφωνία, πάνω στο κείμενο της οποίας αργότερα (το 1982) θα συνθέσει την ομώνυμη Συμφωνία του αρ. 7. Τα επόμενα δύο χρόνια (1941 και 42) νοικιάζει ένα αρμόνιο που τον βοηθάει στη σύνθεση και παίρνει μαθήματα πιάνου και μουσικής θεωρίας από τον καθηγητή του μουσικής του Γυμνασίου. Διευθύνει επίσης την εκκλησιαστική χορωδία και συνθέτει επηρεασμένος από τη βυζαντινή μουσική. Το σπουδαιότερο έργο του αυτής της εποχής είναι το «Τροπάριο της Κασσιανής» για τετράφωνη ανδρική χορωδία (Ιαν. 1943), το οποίο λίγους μήνες αργότερα παρουσίασε στην Αγία Βαρβάρα Τρίπολης. Από το 1943 και πέρα αρχίζει μια νέα περίοδος της ζωής του, που έχει επίκεντρο την Αθήνα, όπου αναγκάστηκε να διαφύγει λόγω συμμετοχής του σε διαδήλωση κατά των κατακτητών την 25^η Μαρτίου στην Τρίπολη.

Η Αθήνα, μολονότι περίοδος Κατοχής, προσφέρει στον δεκαοκτάχρονο και ήδη ώριμο μουσικό Θεοδωράκη, όχι μόνο δυνατότητες για σοβαρές μουσικές σπουδές, αλλά και το κατάλληλο περιβάλλον σε σύγκριση με την τότε ελληνική επαρχία, για την διεύρυνση του μουσικού του ορίζοντα. Η δίψα του για συστηματικές σπουδές μουσικής ήταν τόσο μεγάλη, ώστε μόλις έφτασε στην Αθήνα, την ίδια κιόλας εβδομάδα κανονίστηκε από τον θείο του που τον φιλοξενούσε, συνάντηση με τον διευθυντή τότε του Ωδείου Αθηνών, Φιλοκτήτη Οικονομίδη. Ύστερα από την πρώτη αυτή τόσο σημαντική για τον νεαρό συνθέτη συνάντηση γνωριμίας, με τα ιδιαίτερα ενθαρρυντικά αποτελέσματα, δίνει εξετάσεις και κατατάσσεται απευθείας στην Πέμπτη τάξη των θεωρητικών της μουσικής και στην τάξη του Ειδικού Αρμονίας, μάλιστα αποφασίστηκε ομόφωνα να του δοθεί και υποτροφία. Παράλληλα συμμετέχει και στη χορωδία Αθηνών, έχοντας έτσι την ευκαιρία να τραγουδήσει- σε πολλές περιπτώσεις και με τη σύμπραξη της Κρατικής Ορχήστρας Αθηνών- και να γνωρίσει μέσα από τη μουσική πράξη τα μεγάλα έργα του κλασσικού ρεπερτορίου. Το 1945 του δίνεται για πρώτη φορά στη ζωή του η ευκαιρία να ακούσει από δίσκους έργα συνθετών του 20ου αιώνα. Μεγάλη αποκάλυψη ήταν γι' αυτόν η μουσική του Στραβίνκι. Ανάλογος είναι ο ενθουσιασμός του και για τη μουσική του Σοστάκοβιτς.

Την ίδια εποχή (1945) γνωρίζεται και συνδέεται με φίλια με τον Μάνο Χατζηδάκη, τον οποίο ενθαρρύνει να σπουδάσει κι' αυτός στο Ωδείο.

Από δω και πέρα τόσο οι μουσικές του σπουδές στο Ωδείο Αθηνών, όσο και η δραστηριότητά του στο χώρο της μουσικής δημιουργίας, συνδέονται στενά με την πολιτική του δράση και τις διώξεις, τις οποίες υπέστη.

Το 1947 για τα πολιτικά του φρονήματα βρίσκεται εξόριστος στην Ικαρία.. Οδυνηρή εμπειρία για έναν νεαρό συνθέτη, ωστόσο γόνιμη για τον δημιουργό Μίκη Θεοδωράκη. Γιατί η Ικαρία, όπου εξορίστηκε και για δεύτερη φορά το 1948, αποτελεί σημαντικό σταθμό όχι μόνο στην πολιτική, αλλά και στη δημιουργική πορεία του συνθέτη. Οπωσδήποτε δεν είναι σύμπτωση το γεγονός ότι στην Ικαρία συνέλαβε και σχεδίασε ορισμένα από τα πιο σημαντικά έργα του, όπως μεταξύ άλλων την Πρώτη του Συμφωνία, την οποία ο ίδιος θεωρεί ως το πιο ολοκληρωμένο έργο του.

Όμως στο σημείο αυτό επιτρέψτε μου να σταθώ λίγο περισσότερο σ'αυτή την χρονική περίοδο της ζωής του τιμωμένου στην Ικαρία, γιατί με την Ικαρία, λόγω καταγωγής της μητέρας μου, με συνδέουν στενοί συγγενικοί δεσμοί. Πέρασα εκεί κυρίως στον Εύδηλο- ένα σημαντικό μέρος από τα παιδικά και εφηβικά μου χρόνια, μάλιστα στα δύσκολα χρόνια της Κατοχής. Φαντάζομαι λοιπόν τον τιμώμενο, νεαρό τότε συνθέτη, να περπατά σε γνώριμους δύσβατους δρόμους και μονοπάτια στα χωριά της Μεσαριάς και του Ευδήλου, νιώθοντας την ενοχλητική Όστρια – που του ενέπνευσε και το ομώνυμο ποίημα του - να τον διαπερνά, ή να ανηφορίζει απ'τον Αρμενιστή για τις Ράχες κι' από εκεί για τους Βρακάδες, ή να συμμετέχει το Δεκαπενταύγουστο στο πανηγύρι της Ακαμάτρας-όπως και σε άλλες χορευτικές εσπερίδες- μαζί με τους Ικαριώτες, που τραγουδούσαν και χόρευαν στους ήχους της λύρας ή του βιολιού και να δέχεται ερεθίσματα για το δικό του δημιουργικό έργο. Είναι χαρακτηριστικά τα λόγια του τιμωμένου για τον τρόπο που χόρευαν οι Ικαριώτες: « ... ο χορός τούς πήγαινε σε άλλες σφαίρες. Θά ' λεγα ιερατικές. Ήταν μια βακχική γιορτή, με την έννοια της υπέρβασης. Πολύ με είχαν επηρεάσει αυτές οι βραδιές. Κι' από την άποψη της μουσικής κι' από την άποψη του χορού» (II, σ. 111). Έτσι από τα δύο τελευταία μέρη της »Συμφωνίας του σε τρία μέρη«, που συνέθεσε το 1948 στον Εύδηλο Ικαρίας, το δεύτερο μέρος με τον τίτλο «Τοκάτα πάνω σ' ένα νησιώτικο θέμα», στηρίζεται πάνω σ' έναν ικαριώτικο χορό. Επίσης είναι ενδεικτικό, ότι ο συνθέτης για το έργο του αυτό σημειώνει τα εξής: « Με το έργο μου αυτό πραγματοποιείται η ριζική στροφή μέσα στη μουσική μου. Ανακαλύπτω την προσωπική μουσική μου ταυτότητα».

Στη Ικαρία το 1948, στο χωριό Δάφνη, επηρεασμένος από τον θάνατο του αγαπημένου του φίλου Δάνη συνέθεσε τα τραγούδια «Λήθη» και «Έρωσ και

θάνατος» σε ποίηση Λορέντζου Μαβίλη. Το «Έρως και θάνατος» είναι και τίτλος κύκλου τεσσάρων τραγουδιών, αφιερωμένων στη γυναίκα του, Μυρτώ - τα δύο πρώτα τραγούδια αυτού του κύκλου είναι σε ποίηση του ίδιου του συνθέτη. Την ίδια εποχή (1948) στα χωριά Δάφνη και Εύδηλο, πραγματοποιεί τα πρώτα σχεδιάσματα των έργων του «Ελεγείο και Θρήνος για το Βασίλη Ζαννό» –για μεγάλη συμφωνική ορχήστρα- και της περίφημης «Πρώτης του Συμφωνίας». Το « Ελεγείο και θάνατος για τον Βασίλη Ζαννό» ενσωματώθηκε ως δεύτερο μέρος αυτής της συμφωνίας . Στη σύνθεση του έργου του αυτού οδηγήθηκε ο τιμώμενος όταν πληροφορήθηκε τον θάνατο των δύο παιδικών του φίλων Βασίλη Ζαννό και Μάκη Καρλή, που χάθηκαν στον εμφύλιο, υπηρετώντας μάλιστα σε αντίθετα στρατόπεδα. Στον Εύδηλο συνέθεσε επίσης το συμφωνικό του έργο «Πρελούντιο , πενιά-χορός». είχε επίσης την ευκαιρία να μελετήσει παρτιτούρες – που του είχαν στείλει οι δικοί του- και να εμβαθύνει στα μεγάλα έργα της ευρωπαϊκής μουσικής δημιουργίας. Στην Αυτοβιογραφία του αργότερα σημειώνει (II, σ. 205): « ... Η όστρια ξύριζε το παγωμένο χώμα. Μέναμε γύρω στη λάμπα τις νύχτες , μελετούσαμε. Είχα μπροστά μου την ‘Ηρωική’...Ο Μπετόβεν μου φάνταζε ημίθεος... Ευχαρίστησα το Θεό γιατί υπήρξαν τόσο μεγάλα πνεύματα και βγήκα στην αυλή να φύγει η φλόγα...».

Η περιπέτεια και ταυτόχρονα γόνιμη δημιουργική πορεία του τιμωμένου συνεχίζεται. Στην Μακρόνησο το 1949 θα αναγκαστεί να ξαναγράψει από μνήμης έργα του, που είχε συνθέσει στην Ικαρία, ανάμεσα σ’ αυτά και τα σχέδια της «Πρώτης του συμφωνίας», γιατί μέσα στη δύνη των γεγονότων είχε χάσει όλα του τα χειρόγραφα. Στην « Πρώτη του Συμφωνία», που ολοκληρώθηκε το 1953, στη λέξη «Πρώτη» ο συνθέτης δίνει την έννοια της Μοναδικότητας. Την χαρακτηρίζει ως Πρώτη, Μοναδική, Συμπαντική με τη έννοια της συμπαντικής αρμονίας.

Μετά το τέλος των περιπετειών του στη Μακρόνησο, επισκέπτεται για πρώτη φορά την Κρήτη- λόγω διαμονής εκεί της οικογένειάς του-, όπου του δίνεται η ευκαιρία να γνωρίσει και να μελετήσει την παραδοσιακή κρητική μουσική. Μια γόνιμη μουσική εμπειρία, που εκφράστηκε στα έργα του Ζορμπάς, Συρτός Χανιώτικος, Ελληνική Αποκριά κ.α. Από το 1950 διαμένει στην Αθήνα, όπου ολοκληρώνει τις μουσικές του σπουδές στο Ωδείο Αθηνών, ύστερα από μεγάλες ενδιάμεσες διακοπές, συνεχίζοντας τις μουσικές του σπουδές το 1954 με υποτροφία στο Παρίσι με τον Ολιβιέ Μεσιάν. Όμως ήδη με την περάτωση των σπουδών του στην Αθήνα το 1950 είχε την ευκαιρία να ακούσει σε πρώτη εκτέλεση το συμφωνικό του έργο το «Πανηγύρι της Άση-Γωνιάς» από την Κρατική Ορχήστρα Αθηνών με τη διεύθυνση του δασκάλου του Φιλοκτήτη Οικονομίδη. Στα χρόνια που ακολουθούν πραγματοποιούνται πρώτες εκτελέσεις και άλλων έργων του, τόσο μουσικής δωματίου, όσο και συμφωνικών, τα οποία αποσπούν θετικά κριτικά σχόλια

επώνυμων συνθετών και μουσικολόγων. Για το έργο του «Ελεγείο και Θρήνος», που το 1952 παρουσιάζεται επίσης από την ΚΟΑ, ο αείμνηστος Μάνος Χατζιδάκις σε δημοσίευσμά του (Προοδευτική Αλλαγή, 13.5.1952) γράφει μεταξύ άλλων τα εξής:

«... Το Ελεγείο και Θρήνος που ακούσαμε αυτή τη φορά ξεπέρασε κατά πολύ σε ενδιαφέρον πολλές σελίδες Ελληνικής Μουσικής που ακούσαμε φέτος επίσημα στις συναυλίες της Κρατικής. Εδώ έχουμε ένα έργο με ζωντάνια, με έμπνευση και με ρυθμικές και ορχηστρικές στιγμές ευρηματικές και μια καθαρά ελληνική αντίληψη στην όλη σύλληψη του. Ο Μ. Θεοδωράκης πρέπει να προσεχτεί ιδιαίτερα σαν ένας Έλληνας συνθέτης με πραγματικό ενδιαφέρον.»

Ιδιαίτερη μουσικοϊστορική σημασία έχει επίσης η κριτική του Μ. Καλομοίρη για την πρώτη εκτέλεση το 1955 από την ΚΟΑ της Πρώτης Συμφωνίας του τιμωμένου (εφημερίδα «Έθνος» 18-11-1955). Γράφει μεταξύ άλλων:

«Ο κ. Μίκης Θεοδωράκης είναι νέος συνθέτης με αληθινό, πηγαίο, δημιουργικό талант. Η Πρώτη Συμφωνία, που προχθές ο κ. Παρίδης και η Ορχήστρα παρουσίασαν στο αθηναϊκό κοινό σε πρώτη εκτέλεση, είναι ένα έργο με μεγαλύτερες προοπτικές και αξιώσεις από όσο γνωρίσαμε ως τώρα από το νέο αυτό συνθέτη... η συμφωνία αυτή δείχνει πως ο συνθέτης έχει όχι μόνο τα τεχνικά εφόδια αλλά και την ψυχική ανάταση, τη διάνοηση και την καρδιά που μπορεί να ξανοιχθεί και να τραγουδήσει φυσικά και αβίαστα, έτσι που να συγκινήσει τον ακροατή.»

Το χρονικό διάστημα 1954-1959 είναι η εποχή της διαμονής του στο Παρίσι και αποτελεί την δεύτερη δημιουργική περίοδο του τιμωμένου – ενώ όλη η προηγούμενη δημιουργική του πορεία από το 1940 καλύπτει την πρώτη περίοδο- από τις πέντε συνολικά, στις οποίες ο τιμώμενος κατατάσσει το συνθετικό του έργο. Με αφετηρία τις σπουδές του στο Παρίσι στην περίοδο αυτή συνθέτει έργα μουσικής δωματίου, τις 3 Σουίτες για ορχήστρα, , το Κοντσέρτο για πιάνο και ορχήστρα με αποκορύφωμα το μπαλέτο του Αντιγόνη, που το 1959 παρουσιάστηκε με μεγάλη επιτυχία στο Covent Garden του Λονδίνου. Με την επιστροφή του το 1960 στην Ελλάδα στρέφεται και πάλι προς την ελληνική λαϊκή μουσική, δημιουργώντας το κίνημα της έντεχνης λαϊκής μουσικής, γράφοντας μια σειρά από τραγούδια και άλλα έργα πάνω σε ποίηση Ρίτσου, Σεφέρη, Ελύτη, Βάρναλη κ.α. Η περίοδος αυτή σηματοδοτήθηκε από τα έργα του Επιτάφιος, Άξιον Εστί και τη συνεργασία του με τον Γρηγόρη Μπιθικώση. Το 1970, ύστερα από τις οδυνηρές και πάλι περιπέτειές του από το καθεστώς της δικτατορίας, χάρη στη διεθνή κινητοποίηση, του επιτρέπεται να φύγει στο Παρίσι, απ' όπου αρχίζει μια έντονη μουσική δραστηριότητα στο εξωτερικό με συναυλίες και με νέα έργα - είναι η εποχή του Canto General. Την μουσική του αυτή δραστηριότητα από το 1974 στη μεταπολίτευση θα συνεχίσει και στην Ελλάδα. Όλη αυτή η

εικοσάχρονη διαδρομή του τιμωμένου (1960-1980) καλύπτει την τρίτη δημιουργική περίοδο. Στο χρονικό διάστημα 1981-1988, που ακολουθεί και που αποτελεί την τέταρτη δημιουργική περίοδο, επιστρέφει και πάλι στη συμφωνική μουσική. Δίπλα σε κύκλους τραγουδιών συνθέτει τις Συμφωνίες Τρίτη και Εβδόμη, την πρώτη του όπερα Κώστας Καριωτάκης και το μπαλέτο Ζορμπάς. Από το 1989 ο τιμώμενος διανύει την πέμπτη δημιουργική περίοδο, η οποία κορυφώνεται με τις τρεις όπερές του Μήδεια, Ηλέκτρα και Αντιγόνη, και χαρακτηρίζεται από δημιουργική ωριμότητα και την στροφή του συνθέτη προς την απόλυτη λυρική μουσική έκφραση.

Το συνθετικό έργο του τιμωμένου είναι τεράστιο και καλύπτει όλους τους τομείς της μουσικής δημιουργίας. Ο κατάλογος των έργων του -που συντάχτηκε πριν δύο χρόνια- αριθμεί πάνω από 300 συνθέσεις, στις οποίες δεν συνυπολογίζεται ο αριθμός των τραγουδιών του, που ανέρχονται σε αρκετές εκατοντάδες.² Βλέπουμε λοιπόν συμφωνικά έργα, ανάμεσα σ' αυτά Συμφωνίες, Σουίτες για ορχήστρα, έργα μουσικής δωματίου, όπερες, ορατόρια, Λειτουργίες, διάφορα άλλα χορωδιακά έργα, μουσική για θέατρο και κινηματογράφο κ.α. Πολλά από τα μεγάλα έργα του Μ. Θεοδωράκη έχουν παρουσιασθεί με επιτυχία σε διεθνή μουσικά κέντρα. Στο πλαίσιο αυτό το 1957 του απενέμεται το πρώτο βραβείο για την παρουσίαση του έργου του Σουίτα αρ. 1 στο Φεστιβάλ Νέων Συνθετών της Μοσχας. Μάλιστα πρόεδρος της κριτικής επιτροπής ήταν ο Σοστάκοβιτς. Το 1965 επιτροπή, που την αποτελούν προσωπικότητες της μουσικής όπως ο Πάμπλο Καζάλς, ο Ντάριους Μιγιώ και ο Ζόλταν Κοντάι, του απονέμει το Βραβείο Σιμπέλιους.

Πυρήνας και πεμτουσία αυτού του πλούσιου, πρωτότυπου και με βαθιές ρίζες στην ελληνική μουσική παράδοση έργου του, αποτελεί το τραγούδι, τόσο σαν μελωδία όσο και σαν ενότητα λόγου και μουσικής. Έτσι και τα πολυάριθμα τραγούδια του τιμωμένου βρίσκονται στο επίκεντρο της μουσικής του δημιουργίας, όχι βέβαια λόγω του μεγάλου τους αριθμού, ούτε ακόμα λόγω της αναμφισβήτητης ποιότητάς τους, αλλά κυρίως λόγω της μεγάλης απήχησης που είχαν σ' έναν ολόκληρο λαό. Τα τραγούδια του Μ. Θεοδωράκη, όπως είναι γνωστό, τραγουδήθηκαν από το σύνολο του ελληνικού λαού, έγιναν κτήμα του. Όμως ο Μίκης Θεοδωράκης προσέφερε και μεγάλες υπηρεσίες τόσο στον ελληνικό λαό, που του έδωσε την ευκαιρία να τραγουδήσει τραγούδια ποιότητας, όσο και στην νεοελληνική ποίηση, κάνοντας την με τη μουσική του πιο άμεσα προσιτή, ευρύτερα γνωστή. Με την απλή, αλλά συναρπαστική μελωδία του κατόρθωσε να μεταπλάσει τον νεοελληνικό ποιητικό λόγο στην ενότητα τραγούδι, ξαναδίνοντας του αυτό που κάποτε είχε, και με την πάροδο

του χρόνου έχασε: την μουσικότητα. Μέσω της μελωδίας του μεταδίδονται και συλλαμβάνονται άμεσα τα ποιητικά μηνύματα, τα ποιητικά νοήματα. Προς αυτή την κατεύθυνση ο τιμώμενος επηρέασε πολλούς νεώτερους Έλληνες συνθέτες δημιουργώντας “Σχολή”.

Ο Μίκης Θεοδωράκης είναι ένας σκεπτόμενος συνθέτης. Όχι βέβαια με την έννοια του εγκεφαλικού καλλιτέχνη, πράγμα αντίθετο με το αισθητικό του πιστεύω και γενικά τις αντίληψεις του για τη μουσική δημιουργία, για την οποία πιστεύει, ότι ο επιδιωκόμενος στόχος της πρέπει πάντοτε να είναι η ισορροπία ανάμεσα στην καρδιά και το νου, στο συναίσθημα και τη λογική. Είναι σκεπτόμενος συνθέτης, γιατί έχει κάνει σε βάθος σκέψεις-τις οποίες μάλιστα έχει διατυπώσει και σε διάφορα βιβλία και άρθρα του- για τα προβλήματα της σύγχρονης μουσικής δημιουργίας- της παγκόσμιας και πιο ειδικά της νεοελληνικής-καθώς και για την ίδια τη μουσική γενικά και την σύνδεση της όχι μόνο με τις διάφορες εκφάνσεις της ζωής, αλλά και τη σχέση της με τον σύμπαντα κόσμο.

Τελειώνοντας θέλω να προσθέσω, ότι ο πραγματικός καλλιτέχνης- δημιουργός ξεπερνά τις αντιθέσεις και τις μετατρέπει σε μία ανώτερη καλλιτεχνική ενότητα, όπου η έκφραση του υποκειμένου και της ατομικής μοίρας μεταφέρονται στη σφαίρα του πανανθρώπινου. Σ’ αυτή την κατεύθυνση βρίσκεται και ο συνθέτης Μίκης Θεοδωράκης, δίνοντας βέβαια μεγαλύτερη έμφαση στον Έλληνα άνθρωπο, στην ελληνική του υπόσταση.

² Αστέρης Κουτουλας, Ο μουσικός Μίκης Θεοδωράκης, Κείμενα- Εργογραφία- Κριτικές (1937-1996) ,εκδόσεις “Νέα Σύνορα” Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 1998